

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 30

Yıl/Year: 2014

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)

**İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University**
Prof. Dr. Murteza BEDİR (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER

**Yazı İşleri Sorumlusu /
Legal Representative**
Prof. Dr. Hidayet AYDAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Son Okuma / Redaction

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Arş. Gör. Mustafa ÖZAÇAÇ

Kapak ve İç Tasarım / Graphical Design
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAÇIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd.Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof. Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahmettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdetin BAŞCI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKADAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof. Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç. Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof.Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), Yaşar ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof.Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMEÇEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKİR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKİR (Doç. Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sıtkı GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof.Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof. Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç.Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof. Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof. Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhiittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof.Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof.Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof.Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof. Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜRER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof.Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YAŞA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÜR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayım hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

BEŞİNCİ MANTIK ANA BİLİM DALLARI KOORDİNASYON TOPLANTISI ÜZERİNE (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 10-12 Eylül 2014)

Yunus Emre Akbay*

10-12 Eylül 2014 tarihleri arasında “V. Mantık Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde Ankara’da gerçekleştirildi. Toplantıya ilahiyat fakülteleri bünyesinde araştırmalarını sürdüren 40’ın üzerinde akademisyen ve çeşitli sayıda dinleyici iştirak etti. Bu toplantı sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyelerinde daha önce gerçekleştirilen toplantıların bir devamı olarak, mantık çalışmalarının yıllık genel değerlendirilmesi için yapılmıştır. Düzenli olarak büyük gayretler sonucu devam ettirilen bu toplantılar, mantık çalışmalarının ülkemizde önemli bir seviyeye geldiğine delalet etmektedir. Bu vesileyle koordinasyon toplantısının amacı; mantık çalışmalarının yıllık genel değerlendirilmesini yapmak, alanda karşılaşılan problemlere çözüm üretmek ve bu sayede disiplinin gelişimine katkı sağlamaktır.

Etkinlik 10 Eylül Çarşamba akşamı Diyanet İşleri Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Görmez hocamızın da katıldığı bir açılış yemeğiyle başladı. Toplantı, organizasyon komitesi başkanı Prof. Dr. İsmail Köz’ün açılış konuşmasıyla 11 Eylül Perşembe sabahı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi *Yunus Emre Salonu*’nda açılış oturumuna başlandı. Köz, açılış konuşmasında katılımcılara etkinlik hakkında bilgi vererek konuşmalarını yapmak üzere sözü Ankara Üniver-

* Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, yunusemreakbay@hotmail.com, emreakbay@sdu.edu.tr

tesî İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal'a bıraktı. Ünal, koordinasyon toplantısına ev sahipliği yapmaktan mutlu olduklarını belirterek, organizasyon hakkındaki temennilerini ilettili. Açılış oturumu, onur konuğu olarak davet edilen emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Necati Öner'in konuşmasıyla devam etti. Öner konuşmasında Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılan ilk mantık çalışmaları ve mantık hocaları hakkında tarihsel bilgi vererek, günümüz mantıkçıları ve ortaya konulan eserlerle karşılaştırmalar yaptı. Hilmi Ziya Ülken, Hamdi Ragıp Atademir, Nihat Keklik gibi hocaları yâd eden Öner, genç nesillere örnek olması bakımından kendi hayatından anekdotlar aktardı. Nicelik ve nitelik bakımından ulaşılan seviyeyi takdir eden Öner, mantık çalışmalarının, sadece mantık alanı için değil, bilakis bütün disiplinler açısından mühim olduğunu hatırlattı. Son olarak, yeni nesillere düşen görevlere işaret ederek, dilek ve temennileriyle konuşmasını tamamladı.

Moderatör Prof. Dr. İbrahim Emiroğlu'nun kısa konuşmasının ardından ikinci oturum, "*Sühreverdî el-Maktûl ve Mantık*" başlıklı tebliğini sunan Yrd. Doç. Dr. Kamil Kömürcü'nün sunumuyla başladı. Kömürcü Sühreverdî el-Maktûl'ün yaşamı hakkında bilgi verdikten sonra onun mantık anlayışı üzerinde durdu. Sühreverdî'nin felsefe ve mantık çalışmalarının kaynakları arasında, her ne kadar bazı konularda Meşşâî geleneği eleştirse de, Meşşâî geleneğin ve özellikle İbn Sinâ'nın önemli bir yere sahip olduğunu belirtti. Özellikle mantık anlayışının şekillenmesinde *bahs* (nazar) ve *teelluh* (sezgi) kavramlarının önemli olduğunu vurguladı. Bu kavramlardan ilki olan *bahs*, Kömürcü'nün tespitine göre, akılcı ve rasyonel geleneği; ikincisi *teelluh* ise sezgisel bilgiyi, yani sûfî ve İshrâkî geleneği temsil etmektedir. Diğer bir deyişle Sühreverdî, Kömürcü'nün ifade ettiği gibi, *bahs* kavramıyla mantıkî yani çıkarımsal ve tanımsal yapıyı ve burhânî bilgiyi; *teelluh* kavramıyla da hâle dayalı tecrübî, sezgisel/bâtınî bilgiyi kasteder ve bu iki tür bilgiyi birlikte kullanır. Mantık son celsede Sühreverdî düşüncesinde, Kömürcü'nün ifade ettiği üzere, kişilerarası anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için aranan aletin kendisidir ve bu sayede akıl formları incelenerek, ortaya çıkan anlaşmazlıklar çözümlenebilecektir. Fakat rasyonel düşünce ve çözümlenmeye dayalı mantık ve felsefe, İshrâkî anlayışta, kesb edilen

bilginin açıklanması ve delillendirilmesinde kullanılmaktadır. Kömürcü bu nedenle Sühreverdî düşüncesinde asıl bilginin yaşanan hâl bilgisinin olduğunu belirtti. İshrâkî anlayışta ontolojik gerçekliğe sahip kabul edilen nûranî bilgi karşısında istidlâli bilginin ikincil planda olduğunu ekledi. Bu bağlamda rasyonel bilgi olan mantık bilgisi, asıl bilgi olan bâtnî/nûrani bilgiyi aklileştirme sürecidir. Kömürcü'ye göre nurların bilgisini tam ifade edebilecek kavramsallaştırma henüz Sühreverdî'nin yaşadığı dönemde mevcut olmadığı için, Sühreverdî bu bilgi türünü İshrâkîliğin kendi terminolojisine dayanarak aktarmayı tercih etmiştir. Kömürcü sonuç olarak Sühreverdî'nin son tahlilde öncelikle Aristotelesçi bir gelenekte yetiştiğini fakat sonradan İshrâkî düşünceye ulaşmış özgün yazılar kaleme aldığını; onun bu süreçte ne geleneksel klasik Aristotelesçi mantığı bütünüyle ret ya da kabul etme yoluna gitmeyerek kendine has üslupla yeni bir mantık anlayışı ortaya koymaya çalıştığı sonucuna ulaşmıştır.

Üçüncü oturum Prof. Dr. Ali Durusoy'un moderatörlüğünde Yrd. Doç. Dr. Ali Tekin'in "*Fârâbî'nin Burhan Teorisi*" başlıklı sunumuyla başladı. Bu çalışma hem Yunanca hem de Arapça orijinal kaynaklardan yararlanarak doktora tezi olarak daha önceden sunulmuş bir çalışmadır. Tekin, Meşşâî geleneğin en önemli filozoflarından olan Fârâbî'nin önemi hakkında bilgi verdi. Onun mantiki ve felsefi üslup olarak Aristoteles'ten etkilendiğini ve bu nedenle eserlerini onun tarzında kaleme aldığını, çalışmasının konusu olan burhân teorisinin de bu üslupla neşredildiğini dile getirdi. Tekin'e göre burhân teorisi, Organon külliyatında olduğu gibi, genel mantık ve felsefi çalışmaların ulaşmaya çalıştığı hedef ya da bu bilgi teorisini merkeze alarak diğer disiplinlere doğru çeşitlenen temel odak noktasıdır. Burhân ve tanım teorilerinin arasındaki bağlantıya dikkat çeken Tekin; disiplinler arası ilişkiler başta olmak üzere, bilimsel konuşmanın imkânı ve terminolojisi üzerine bilgiler verdikten sonra konuşmasını tamamladı.

Dördüncü oturum Prof. Dr. Ahmet Kayacık'ın başkanlığında Yrd. Doç. Dr. Mehmet Özturan'ın "*Hikmetü'l-İşrak ve Şârihlerinde Bilginin Taksimi ve Mantık*" başlıklı sunumuyla başladı. Özturan, klasik mantık kitaplarında bilginin tasavvur ve tasdik olmak üzere ikiye ayrıldığını fakat bu bölümlerde kav-

ramsal olan bilgi türleri hakkında sistematik bir sınıflamanın olmadığını belirtti. Bu sınıflamayı ilk belirlemelere göre Şihâbuddin Sühreverdî ve şârihi Kutbuddin Şîrâzî'nin yaptığını ve bu sınıflamanın sonraki dönem mantıkçıların etkilediğini dile getirdi. Özturan, klasik mantıktaki tasavvur ve tasdik olarak ayrılan bilgi türlerinin müteceddid yani *husûlî* bilgi olarak anlaşılacağını ifade etti. Buna göre *husûlî* (müteceddid) bilgi mantık ilminin kısımları olan tasavvur ve tasdik alanlarında incelenen bilgidir. Bilinenin bilen bilmesi yani bilinenin suretinin zihinde belirmesidir ve Kutbuddin Şîrâzî'nin ifadesiyle *hudûrun* yeterli olmamasından dolayı nesnelere ait suretlerin özünde husule gelmesiyle oluşmaktadır. Özturan'a göre mantıki bilgi türlerinin sınırı bu ayırım sayesinde gerçekleşmiş olmaktadır. Yani mantığın bilinenden bilinmeyenlere doğru istidlâli şekilde gelişen bilgisi her türlü bilgi türünü kapsamayıp, müteceddid olarak kabul edilen bilinenlerle ilgilenmektedir. Suretlere dayalı bu bilgi türü, doğrudan elde edilmişse bedîhî yahut zarurî bilgi; suret eğer dolaylı yoldan elde edilmişse nazârî ya da kesbî bilgi olarak isimlendirilmektedir. Bu tespitten sonra Özturan, müteceddid bilginin Hikmetü'l-İşrâk ve Hikmetü'l-Müteâliye ekolünde *husûlî* bilgi kavramıyla karşılandığını fakat surete ihtiyaç duymayan, doğrudan idrakin bilgisi olarak tanımlanabilecek diğer bilgi türünü, yani *hudûrî* bilgiyi kullandıklarını belirtti. *Hudûrî* bilgi, buna göre, bilen, bilinen ve bilginin özdeş olduğu bilgi türü olarak tanımlandı. Özturan bu bilgi türünün en temel özelliğinin suretlere ihtiyaç duyulmadan gerçekleşmesi olduğunu altını çizerek, bilmenin doğrudan ve vasitasız bir şekilde gerçekleştiğini belirtti. Bu nedenle *hudûrî* bilginin tasavvur ve tasdik şeklinde bir ayrıma sahip olmadığını ekledi. Tanrı'nın bilgisi, mücerret varlıkların bilgisi ve insanın benliğini bilmesi türünden bilgiler, konuşmacının tespitine göre, özü gereği bir suretin husulünü gerektirmemektedir ve bu bilgi türü bu nedenle *hudûrî* bilgi olacaktır. Hikmetü'l-İşrâk ekolüne göre mantıksal bilginin kökeni olan tasavvur ve tasdike dayalı bilgi türü *hudûrî* bilgi olarak kabul edilmeyecektir. Suretlerin asıllarına uygunluğunun denetlendiği mantıki bilgi bu süreçlerde hata ihtimalini barındırdığından, bu ekole göre, gerçek bilgi, basit bilgi olan *hudûrî* bilgi olarak kabul edilmektedir. Özturan, İşrakî düşüncenin farklı yapısını belirginleştiren çeşitli yorumlar ekleyerek, bu düşüncenin orijinal olarak kabul edilmesi gerek-

tiğini belitti, çalışmasına katkı olması için tartışma bölümüne geçerek konuşmasını tamamladı.

Kapanış ve değerlendirme oturumunda organizasyonun ev sahipliğini yapan Prof. Dr. İsmail Köz, Prof. Dr. İbrahim Emiroğlu, Prof. Dr. Ali Durusoy, Prof. Dr. M. Tahir Yaren, Prof. Dr. Ahmet Kayacık, Prof. Dr. Bayram Dalkılıç ve Prof. Dr. İsmail Latif Hacinebioğlu sunulan tebliğler ve organizasyon üzerine değerlendirmelerde bulundular. Gelecek toplantılar için çeşitli temenni ve önerilerle oturumu, organizasyon başkanı Prof. Dr. İsmail Köz tamamladı.

Sonuç olarak bu toplantı, ülkemiz mantık çalışmaları açısından İlahiyat fakültelerinin kat ettiği yolu anlamada önemli bir adım olarak görülmelidir. Gerek koordinasyon toplantılarının sürekliliği, gerek yapılan oturumlarda sunulan tebliğlerin seviyesi ve tartışmacıların zengin yorumları mantık çalışmaları açısından oldukça faydalı ve ışık tutucu olmuştur. Düzenlenen bu etkinliklerin sadece İlahiyat fakülteleri bünyesinde çalışan akademisyenlerin istifade toplantısı formatından ziyade, Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü başta olmak üzere diğer bölümlerden ilgili akademisyenlerin katılabileceği bir yapıya dönüştürülmesinin faydalı olabileceği tespit edildi. Bu durumu göz önüne alarak düzenlenecek diğer koordinasyon toplantılarının katılımcılar ve dinleyiciler açısından daha interaktif ve kapsamlı olacak şekilde düzenlenmesinin altı çizilmiştir.

Organizasyon, düzenleme kurulu üyeleri Prof. Dr. İsmail Köz, Yrd. Doç. Dr. Necmettin Pehlivan, Arş. Gör. Muhammet Çelik ve katılımcıların iştirak ettiği kapanış yemeğiyle noktalandı.

